

»Man tänker väldigt lite på hur de som tillverkat tröjan lever. Man skulle ju vilja att de har det bra.«

Berkant

VAD kostar DIN tröja?

En tidning om det verkliga priset för det du äter, dina kläder, din mobil och dina resor - och om företags ansvar för mänskliga rättigheter.

SWED
WATCH

Våra prylar lämnar spår. Det vi köper påverkar människors vardag på gott och på ont. Hur kan vi göra så att det blir mer på gott? Och vilket ansvar har företagen? Vi börjar med att titta på våra **kläder**.

Vad kostar din tröja?

Vad rymmer i de 249 kronor du betalar, och hur har den blivit till?

Kanske är den gjord av indisk bomull som vävts till tyg och sytts ihop i Bangladesh med tråd från Kina. Den har skapat arbete och inkomster, men förmodligen har mycket vatten och kemikalier använts i tillverkningen. Det finns också en risk att smutsigt vatten från produktionen har förorenat vattendrag, och att de som sytt t-shirten inte har löner som de kan leva på.

Klädföretag spelar en dubbel roll i världen. De skapar jobb som möjliggör utveckling för länder och människor. Samtidigt får företagen ibland kritik för att pressa ned inköspriserna, vilket kan leda till att textilarbetarnas lönenivåer och arbetsförhållanden blir lidande.

Made in Bangladesh

Låglönelandet Bangladesh är en av världens största klädtillverkare. Textilarbetarna är oftast kvinnor och unga tjejer. Många har lämnat livet på landsbygden, och ibland sina barn, för att arbeta på fabriker i större städer.

Jobben ger kvinnorna egna

inkomster, och under de senaste 20 åren har textilarbetarnas situation förbättrats på flera sätt. Men de allra flesta har fortfarande inte löner som täcker deras grundläggande behov, och psykisk och fysisk misshandel är vanligt förekommande på arbetsplatserna. Låga löner tvingar dessutom kvinnorna att jobba långa dagar.

RANA PLAZA

Säkerhet är en stor utmaning i textilsektorn i Bangladesh. År 2013 rasade en stor fabriksbyggnad, Rana Plaza, där kläder för den europeiska marknaden tillverkades. Mer än 1000 människor

omkom och nästan dubbelt så många skadades. Trots att arbetstagare hade vittnat om sprickor i byggnaden, hade de inte åtgärdats. Efter katastrofen gick klädföretag, fabriker, fackföreningar och regeringar ihop för att öka säkerheten i Bangladeshs fabriker, men fortfarande kvarstår mycket arbete för att de bangladeshiska textilarbetarna ska ha trygga arbetsplatser.

Svårt att påverka

Ett grundläggande problem i Bangladesh är att textilarbetarna har svårt att påverka sin arbetssituation, vare sig det gäller säkerhet, lönenivåer eller arbetsvillkor. Många vill inte att arbetstagarna organiserar sig i fackföreningar, trots att det är en mänsklig rättighet. De som ändå gör det riskerar att misshandlas, avskedas och till och med mördas. I dag är bara några få procent av arbetstagarna i textilsektorn i Bangladesh med i facket.

»Om våra chefer visste att vi träffade en fackförening så skulle de sätta upp omöjliga produktionsmål, misshandla oss fysiskt och psykiskt om vi inte skulle nå upp till dem och sparka oss inom en månad.«

Farida, hjälpredda till skräddare

»Produktionsmål ej uppnått.«
Långa arbetsdagar är vardag för textilarbetare i Bangladesh. I den här fabriken används bestraffande skyltar för att höja tempot i produktionen.

En t-shirts resa

Alla varor har en leverantörskedja. Kedjan beskriver hur varan blir till, från råvara till färdig produkt. I alla steg i kedjan gömmer sig olika risker för människor och miljö. Vilka risker kan ha förekommit vid tillverkningen av din t-shirt?

1 Bomullsältet. En t-shirt är ofta gjord av bomull. I flera länder där bomull odlas, som i Indien, Pakistan, Uzbekistan och Turkmenistan, förekommer tvångsarbete och barnarbete. Odlingen kräver stora mängder vatten och ofta används bekämpningsmedel som kan förorena mark och vattendrag. Det är en fara både för bönderna och för de som bor i området.

2 Spinneri och väveri. Bomullen ska göras till tråd och garn, för att sedan vävas eller stickas till tyg. Detta görs i bland annat Kina, Pakistan, Indien, Bangladesh och Turkiet. Studier från södra Indien har visat att tjejer under 18 år kan arbeta 60 timmar i veckan eller mer i farliga arbetsmiljöer och tvingas till övertidsarbete och nattskift. Många utsätts för förnedrande behandling av överordnade och får inte röra sig fritt på sin fritid.

3 Färgning och ytbehandling. Tyget ska färgas och kanske få andra egenskaper, som att vara motståndskraftigt mot smuts och väta och inte krympa i tvätten. Kanske trycks eller broderas också olika mönster eller text. I detta steg används mycket kemikalier. Brist på ordentlig skyddsutrustning, ventilering och brandsäkerhet är risker som identifierats. Om vattnet som använts inte renas, uppstår nya risker. I många produktionsländer är vattendrag så förorenade att människor riskerar att bli sjuka och förlora viktiga inkomstkällor.

5 Transport och lager. Mellan alla steg i kedjan ska varorna transporteras och hållas i lager, och sen skickas till affärer och kunder. I transportsektorn finns förutom klimatpåverkan andra risker såsom trafficking, tvångsarbete, låga löner och dåliga arbetsvillkor, brist på kollektivavtal, bristande säkerhet och korruption.

4 Skrädderi. Tyget ska klippas till och sys ihop till ett färdigt plagg. De kläder vi köper i Europa kommer framförallt från Kina, Bangladesh, Vietnam och Indien. Som du kan läsa på föregående uppslag finns här risker såsom låga löner, långa arbetsdagar, fysisk och psykisk misshandel och kränkningar av rätten att organisera sig och förhandla kollektivt.

Lily, 10 år, bor i ett slumområde i Dhaka, Bangladesh. Hon lider av reumatisk feber. Lilys mamma arbetar på en textilfabrik och hennes lön räcker inte till att betala för den vård Lily behöver.

»Jag har ont i benen och armarna. Min mamma har inte råd att köpa mat till oss eller betala för min behandling. Jag vill springa och leka men jag orkar inte.«

Under 1990-talet blev det känt att barnarbete förekom på fabriker som tillverkade skor och kläder åt stora, internationella företag.

Sedan dess har många olika aktörer arbetat för att få till en

förändring, men barnarbete är fortfarande ett stort problem i textilindustrin. Det antas vara vanligare hos underleverantörer som anlitas när fabriker inte hinner med sina beställningar, eller där tyget färgas, tråden spinnas och bomullen odlas.

En grundorsak till barn-

arbete är föräldrarnas låga löner. De låga lönerna tvingar inte bara barn till arbete utan påverkar barns rättigheter också på andra sätt, som till exempel deras rätt att gå i skolan, deras rätt att vara med sina familjer och deras rätt till den levnadsstandard som behövs för deras utveckling.

ILLUSTRATION JOSEFIN HEROLF

Artiklar ur FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna

23
ARTIKEL

- 1) Var och en har rätt till arbete, fritt val av sysselsättning, rättvisa och tillfredsställande arbetsförhållanden samt till skydd mot arbetslöshet.
- 2) Var och en har utan diskriminering rätt till lika lön för lika arbete.
- 3) Var och en som arbetar har rätt till en rättvis och tillfredsställande ersättning som ger honom eller henne och hans eller hennes familj en människovärdig tillvaro och som vid behov kan kompletteras med andra medel för socialt skydd.
- 4) Var och en har rätt att bilda och ansluta sig till fackföreningar för att värna sina intressen.

Vad är mänskliga rättigheter?

De mänskliga rättigheterna slår fast att alla människor, oavsett land, kultur och sammanhang, är födda fria och har lika värde och rättigheter. De finns nedskrivna i olika internationella överenskommelser och förklaringar. Världens regeringar har i uppgift att skydda sina medborgares rättigheter.

Det mest kända dokumentet är FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna som antogs efter andra världskriget, med avsikt att säkerställa att liknande övergrepp aldrig skulle hända igen. Dokumentet fastslår 30 rättigheter, som till exempel rätt till yttrandefrihet, utbildning och arbete och rätten att vara fri från slaveri och tortyr.

24
ARTIKEL

Var och en har rätt till vila och fritid, innefattande skälig begränsning av arbetstiden samt regelbunden betald ledighet.

25
ARTIKEL

1) Var och en har rätt till en levnadsstandard tillräcklig för den egna och familjens hälsa och välbefinnande, inklusive mat, kläder, bostad, hälsovård och nödvändiga sociala tjänster samt rätt till trygghet i händelse av arbetslöshet, sjukdom, invaliditet, makas eller makes död, ålderdom eller annan förlust av försörjning under omständigheter utanför hans eller hennes kontroll.

Företag ska respektera de mänskliga rättigheterna.

De har ett ansvar för att deras produktion och deras tjänster inte påverkar människors rättigheter negativt. Läs mer på sidan 12. ►

»Arbetsförhållandena för de som tar fram mineraler till våra mobiler är hemska. Det borde inte vara så.«
Minna

»Jag tycker att det läggs för mycket ansvar på oss konsumenter, och för lite på företagen och de som styr samhället.«
Salma

Swipe right?

I din telefon finns minst 40 mineraler. Flera av dem riskerar att ha ett mörkt förflutet.

Tillgång till läkare, bank och en konstant uppdaterad uppslagsbok i fickan – mobiltelefoner skapar fantastiska möjligheter världen över. Samtidigt dras elektronikbranschen med stora problem vad gäller mänskliga rättigheter. En stor del av tillverkningen sker i Asien, många gånger under usla arbetsförhållanden. Riskerna är också stora att mineraler som finns i telefonerna har utvunnits under svåra förhållanden.

Svåra arbetsvillkor

IT-företagen som tillverkar våra telefoner och datorer har produktion och leverantörer i bland annat Kina, Malaysia, Mexiko, Brasilien, Indien, Europa och USA. Undermåliga arbetsförhållanden har dokumenterats hos leverantörer till alla större elektroniska varumärken, såsom:

- Löner som inte går att leva på
- Olagligt långa arbetsdagar
- Påtvingad övertid
- Kränkta fackliga rättigheter
- Bristfällig skyddsutrustning
- Tvångsarbete
- Negativa hälsoeffekter som cancer och hudsjukdomar

Dåliga arbetsförhållanden i tillverkningen har fått allvarliga konsekvenser. Under 2010 försökte 17 unga migrantarbetare på ett stort kinesiskt elektronikföretag, med globala kunder, begå självmord.

Efter uppmärksamheten har branschens ansträngningar för att förbättra villkoren ökat. Många ledande bolag ställer idag krav på att tillverkningen av deras produkter ska ta hänsyn till mänskliga rättigheter. Trots detta kvarstår många av riskerna.

»Jag kanske dör av alla gifter, men har jag inget jobb dör jag ju ändå.«

Ursprung: Kongo-Kinshasa

Kongo-Kinshasa är ett av de länder som förser den globala elektronikmarknaden med mineraler. Landets enorma mineralrikedom borde göra landet rikt, men istället har det uppstått konflikter kring naturresurserna som vuxit till ett brutalt krig. Många olika aktörer försöker tjäna pengar på mineralerna och en olaglig mineralhandel präglad av korruption och våld har vuxit fram. I striderna om

naturresurserna mellan soldater och rebeller har byar bränts ner, människor mördats och sexuellt våld använts som vapen.

Konflikten har krävt mer än fem miljoner liv de senaste tjugo åren. Liknande problematik med illegal handel av mineraler som finansierar väpnade styrkor finns även i Myanmar, Colombia och Centralafrikanska republiken.

I gruvorna i Kongo-

Kinshasa arbetar tiotusentals barn. Barn har vittnat för Amnesty International om tolv timmar långa arbetsdagar för en lön mellan en och två dollar om dagen. Arbetsförhållandena är farliga, med skador och dödsfall som följd. Även vuxna gruvarbetare riskerar dagligen livet i Kongo-Kinshasa.

Illegal handel:

Flera stater har tagit initiativ för att komma åt den illegala handeln med mineraler från konfliktområden. Till exempel har USA och EU instiftat lagar med krav på företag som köper in vissa sorters mineraler. Flera företag har också engagerat sig i initiativ som syftar till att spåra mineralernas ursprung. Men mycket arbete kvarstår. År 2017 släppte Amnesty en rapport om mineralen kobolt, som finns bland annat i telefoner och bilbatterier. Omkring hälften av all kobolt som finns på den globala marknaden kommer från Kongo-Kinshasa.

Trots det hade inget av de 26 företag som granskades i rapporten, inklusive stora elektronik- och biltillverkare, koll på var kobolten i deras produkter kom ifrån.

Jean Pierre har arbetat i gruvan den största delen av sitt liv. De flesta morgnar står han så här, med lera upp till knäna. Han gnuggar in arsenik i en trasa tillsammans med sand och guld. Vattnet från trasan droppar från hans händer ner i vattnet han står i. Han vet att det är giftigt, att det kan orsaka njur- och andningsbesvär och i värsta fall vara dödligt.

Gruvan: Barak Sastifa arbetar långt under marken i trånga gruvgångar – utan skyddsutrustning. En uppgift som ofta faller på de yngre gruvarbetarna. Med livet som insats hackar han loss mineralrik malm. Ovanför hans huvud hålls många ton sten uppe av några enkla pinnar, fastkylade mot bergväggen. Ras och olyckor förekommer ofta.

Kan företag göra precis som de vill?

Företag ska följa de lagar och regler som finns där de är verksamma. Tillverkar ett företag produkter i Kina, måste det ha koll på vad som gäller just där. De ska även respektera internationella överenskommelser och

lagar, såsom FN:s regelverk om mänskliga rättigheter. I en del tillverkningsländer når lagarna inte upp till internationella standarder. I andra fall tillämpas lagarna inte i praktiken, kanske på grund av korruption eller bristande resurser.

Ta exemplet med rätten att bilda fackföreningar. Trots att den är fastslagen i internationell rätt, kränks den i många länder. I Bangladeshs lagar står till exempel att arbetstagare har rätt att organisera sig – ändå händer det ofta att människor i landet som vill bilda eller gå med i fackföreningar avskedas eller misshandlas.

Koll och kompensation

Enligt FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter, bör företagen se till att deras verksamhet inte orsakar, bidrar till eller är kopplad till kränkningar av mänskliga rättigheter.

De bör ha koll på varifrån materialen i deras produkter

kommer, och hur människors rättigheter påverkas i tillverkningsprocessen.

Om företaget upptäcker att det finns risk för eller att det förekommer människorättskränkningar i sin verksamhet eller i sina leverantörsled, bör det göra allt det kan för att minska risken eller se till att kränkningarna upphör.

Om ett företag bidragit till att mänskliga rättigheter påverkats negativt, bör det se till att människorna som drabbats kompenseras. Det kan till exempel handla om ekonomisk ersättning eller att människor får tillbaka land som de har frantagits. Dessutom bör företagen öppet redovisa risker och brister.

Dagliga kränkningar

Många företag jobbar idag aktivt för att förbättra sin verksamhet, sina leverantörsled och de sektorer de är verksamma inom. Trots detta, och trots lagar och principer, kränks människors rättigheter dagligen i globala leverantörsled. Många företag har tusentals leverantörer som i sin tur har underleverantörer runt om i världen.

FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter är inte lag utan just principer. Verkar det som att något företag inte betar sig som principerna säger, finns det ingen domstol som prövar fallen eller delar ut straff.

Agenda 2030 och de Globala målen

År 2015 kom världens ledare överens om att uppnå fyra saker till år 2030: att avskaffa extrem fattigdom, minska ojämlikheter i världen, lösa klimatkrisen och främja fred och rättvisa.

För att uppnå det slog man fast 17 globala mål, som kräver företags aktiva deltagande. Företagens verksamhet ska till exempel främja anständiga arbetsvillkor,

tillväxt som alla får ta del av, jämställdhet och hållbara innovationer samt bekämpa klimatförändringar.

Mål nummer 12 handlar särskilt om att främja hållbar konsumtion och produktion. Det innebär bland annat att vi ska arbeta för ett hållbart användande av naturresurser, att

företag ska införa hållbara metoder och att den offentliga sektorn ska vara hållbar i sina inköp.

Läs mer om Agenda 2030 på globalamalen.se.

FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter

FN:s vägledande principer antogs 2011 med stöd av alla FN:s medlemsländer. I principerna tydliggör FN att staterna har ansvar för att skydda sina medborgares

mänskliga rättigheter, men att företagen också har ett ansvar att respektera dem.

Enligt principerna, ska företag inte orsaka eller bidra till kränkningar av mänskliga rättigheter och de ska agera för att förhindra kränkningar. De bör också kompensera för negativ påverkan på mänskliga rättigheter som de varit inblandade i. Den negativa

påverkan kan ske i deras egen verksamhet eller hos deras leverantörer, kunder eller affärspartners.

Företagen bör ha en process för att identifiera, åtgärda, följa upp och rapportera om risker för mänskliga rättigheter.

Den svenska regeringen har antagit en plan för hur principerna ska införas i Sverige.

Smaklig måltid

Chicken nuggets med tvångsarbete och skogs-skövlad glass? I det vi äter och dricker gömmer sig många risker för människor och miljö.

Det här med vad vi stoppar i oss är inte alltid så lätt. Vad är egentligen bra för oss, för andra och för miljön? I mataffären och på restaurangen kan det ibland nästan kännas hopplöst: hur stort är klimatavtrycket från tomaten och hur har bönderna som odlat sockerärtorna haft det?

Jordens befolkning växer och därmed behovet av mat. Situationen har gjort att vissa stater och företag exploaterat stora markområden i andra och ofta fattigare länder för att producera livsmedel för export.

Samtidigt växer befolkningarna i de fattigare länderna mest och har ofta svårast att få maten att räcka till.

Vatten en bristvara

Odling och processande av livsmedel innebär också flera andra risker för människor och miljö. Livsmedel står för 70 procent av all

vattenkonsumtion i världen, och vatten är en bristvara på många håll. Bristen kan medföra både hälsoproblem och konflikter. Det används också mycket gödningsmedel och kemikalier i jordbruket, som kan riskera att förstöra djurliv och slå ut fiske om det rinner ut i vattendrag.

Skövling av skog

Expansion av jordbruk och stora plantager är också en huvudorsak till att världens tropiska skogar skövlas. Avskogning är en viktig orsak till klimatförändringarna, som leder till att extrema väderhändelser som skyfall, torka och stormar blir vanligare.

För människor som arbetar i livsmedelsindustrin finns det också flera risker, som hälsorisker med kemikalieanvändning i odlingar, dåliga arbetsvillkor, tvångsarbete och barnarbete.

»Det är svårt välja rätt. Jag tänker på miljö och djur när jag handlar, men vad är egentligen bra för miljön?«

Semira

Goda grejer! Som kan ha en problematiske historia.

Kaffe

RISKER: Många studier har visat på människorättsrisker inom kaffeindustrin. På odlingar i Brasilien har Swedwatch identifierat risker som tvångsarbete, barnarbete, olagligt låga löner och långa arbetsdagar, farliga bekämpningsmedel och bristande skyddsutrustning.

Avokado

RISKER: Avokado odlas ofta i områden där det råder brist på vatten. Grödorna kräver mycket vatten vilket kan leda till att vattnet tar slut. I flera regioner i Peru och Chile har produktionen bidragit till att lokalbefolkningen inte har tillräckligt med dricksvatten eller vatten till egna odlingar.

Vanilj

RISKER: Vanilj är en av världens dyraste kryddor, men på Madagaskar, som står för 80 procent av den vanilj som säljs på den globala marknaden, får bönderna bara en bråkdel av förtjänsten. Det gör att de hamnar i en ond cirkel av fattigdom och barnarbete. År 2015 uppskattades 20 000 barn arbeta i vaniljindustrin på Madagaskar.

Te

RISKER: Te odlas på många ställen i världen. I Indien, som är världens största teproducent efter Kina, har låga löner, brist på säkerhetsutrustning för att hantera kemikalier, undermåligt boende och sanitet identifierats som risker för arbetstagarna.

Palmolja

RISKER: Palmolja finns i mängder av produkter som vi äter, som kakor, choklad, frukostflingor och glass. I Indonesien och Malaysia har regnskog skövats till förmån för oljepalmsplantager.

Avverkningen har inneburit en stor klimatbelastning för världen och begränsat ursprungsfolkens möjligheter att försörja sig på det som skogen har att ge. Samtidigt har de inte alltid fått ta del av inkomsterna från palmodlingarna.

I en granskning som Swedwatch gjorde 2017 visade det sig att regnskogar skövats på Borneo utan ursprungsfolkens samtycke – trots att det behövs enligt internationell rätt. Intervjuade berättade hur bulldozers kom in och började röja deras mark utan förvarning, och att människor som försökte protestera eller förhindra företagens verksamhet riskerar sina liv.

Granskningen slog fast att svenska banker som investerat i bolag som har palmoljepantager på Borneo eller som importerar palmolja till Sverige, inte hade tillräcklig koll på hur ursprungsfolkens liv och skogar hade påverkats. Bankerna hade inte heller satt tillräckligt mycket press på företagen att ge tillbaka mark och kompensera ursprungsfolk för den skada som skett.

INVESTERINGAR >
Banker, fondbolag och andra typer av investerare är viktiga aktörer för mänskliga rättigheter, miljö och klimat eftersom de är ägare i många andra företag. De ska se till att företag som de äger delar av upphör med människorättskränkningar och gottgör de som drabbats.

Kyckling

RISKER: Kyckling från Thailand kan hittas i färdigmat, på restauranger och i skolmatsalar. År 2015 intervjuade Swedwatch migrantarbetare från Kambodja och Myanmar som arbetade på thailändska kycklingfabriker. De berättade att de tvingats betala stora summor till rekryteringsfirmor och arbetsgivare för att få jobb i Thailand, och på så sätt försatts i skuld till dem. Många hade blivit fråntagna sina pass och viktiga dokument och fick inte röra sig fritt. Olagliga löneavdrag, obetald övertid, misshandel och barnarbete förekom också.

Svenska företag och myndigheter som köpte kyckling från Thailand hade då inte den koll som de borde. Idag arbetar flera livsmedelsföretag tillsammans för att säkerställa att rättigheterna respekteras, bland annat genom dialog med lokala organisationer som arbetar för migrantarbetares rättigheter. Många myndigheter har också börjat titta särskilt på risker i matproduktionen.

Situationen som arbetarna befann sig i kallas skuldsaveri. Omkring 12,5 miljoner människor i världen över beräknas vara fast i tvångsarbete och 8 miljoner av dem i skuldsaveri. Liknande förhållanden som för arbetarna i kycklingfabrikerna har upptäckts i andra branscher, som i den thailändska fruktindustrin och fiskeindustrin, där besättningar behandlats som slavar.

»Det känns viktigt att resa, för man inser hur lika människor är. Men man blir också medveten om sina egna privilegier.«

Kajsa

Res-feber

Solsemestrar för en del – skuggtillvaro för andra.

Gillar du att resa? Du är inte ensam. Mer än hälften av alla svenskar åker utomlands minst en gång varje år.

Turismen är en viktig inkomstkälla för många länder och medför stora utvecklingsmöjligheter. Samtidigt har resandet en baksida. Utsläppen från exempelvis flygresor bidrar till klimatförändringar, som slår särskilt hårt mot människor som lever i fattigdom.

Klimatförändringarna gör bland annat att havsnivåerna höjs, vilket innebär att till exempel det populära resmålet Maldiverna riskerar att hamna helt under vatten om 80 år.

Tvångsarbete

Men resandet har också en annan baksida – en som rör människor som bor och arbetar på våra resmål. På hotell i exempelvis Thailand finns anställda som är fast i tvångsarbete eller utnyttjas i jobb de inte kan försörja sig på. I Dubai, som ligger i landet Förenade Arabemiraten, är hela 80 procent av landets befolkning migrantarbetare.

Precis som i fallet med kyckling-industrin i Thailand som du kan läsa om på föregående uppslag, är det även

BILD ISTOCK

här vanligt att migrantarbetare försätts i skuldsaveri när de lurats att betala höga rekryteringskostnader.

Kritiserade stater

Både Thailand och Dubai har även fått kritik för olika människorättskränkningar. Förenade Arabemiraten har anklagats för att inte efterleva internationella bestämmelser om mänskliga rättigheter. Precis som i Thailand, är yttrande- och organisationsfriheten i landet väldigt begränsad.

I Thailand har turistindustrin en baksida som många inte ser, genomsvrad av människohandel, sexturism, miljöförstöring i kustområdena och hög vattenförbrukning.

Långweekend i Dubai

Förenade Arabemiraten har utvecklat ett särskilt anställningssystem för migrantarbetare, *kafala*. Systemet finns också

»Jag står inte ut med att arbeta så här, men min familj är beroende av pengarna jag skickar hem.«

långa dagar och får inte alltid den lön de har rätt till.

År 2015 intervjuade Swedwatch 23-åriga Andrew, som arbetade på ett stort hotell i Dubai. I hemlandet Kenya hade

Andrew kommit i kontakt med en rekryteringsfirma som lovade honom ett välbetalt arbete i Dubai. För att kunna betala resan dit sålde Andrew sin mark – han hade räknat ut att lönen i Dubai skulle räcka till att köpa tillbaka marken, bygga ett hus och till utbildning när han kom hem. Men det blev inte som Andrew tänkt sig.

– När jag kom till Dubai blev jag upphämtad av en man, som tog mitt pass och alla mina papper. Han tog mig till bemaningsföretaget som sa att mitt kontrakt inte var giltigt. Om jag inte skrev på ett nytt kontrakt skulle de skicka hem mig.

Andrew sattes i arbete på ett stort hotell där han jobbade från sju på morgonen till sju på kvällen och behövde stå upp hela tiden. Han fick inte ta rast eller ta ledigt.

– Jag står inte ut med att arbeta så här, men min familj är beroende av pengarna jag skickar hem. Om jag hade vetat att detta skulle ha hänt, skulle jag aldrig ha sålt min mark. Jag kan inte komma hem tomhänt.

FOTO ISTOCK

Solsemester i Thailand

På thailändska hotell och restauranger arbetar också många migrantarbetare, främst från de fattiga grannländerna Burma, Kambodja och Filippinerna. Under 2017 intervjuade organisationerna Fair Action och Schyst resande nio burmesiska migranter som arbetade på sex olika hotell i turistorterna Phuket och Khao Lak. Hotellen anlitas av svenska resebolag. Enligt Fair Action skulle åtta av de som intervjuades behövt tjäna över 50 procent mer för att kunna försörja en familj, köpa ordentlig mat och ha en dräglig bostad. Fyra av dem hade löner som var lägre än minimilönen, trots att minimilönen är den lägsta lön en arbetsgivare får ge en anställd enligt thailändsk lag.

Phyo Kyaw arbetade som städerska på ett hotell i Khao Lak, anlitas av en svensk researrangör. Enligt thailändsk arbetslagstiftning ska anställda ha minst en dags betald ledighet i veckan, men Phyo, liksom flera av de övriga intervjuade, arbetade sju dagar i veckan. Hotellens personal bodde i plåtskjul som låg på träskliknande mark. Ett femtiotal personer delade på tre utedass. Phyo berättade att hon tjänade 80 kronor om dagen.

– Om jag skulle ha 25 kronor mer i lön per dag och kanske en dags betald ledighet i månaden så skulle allt vara bra.

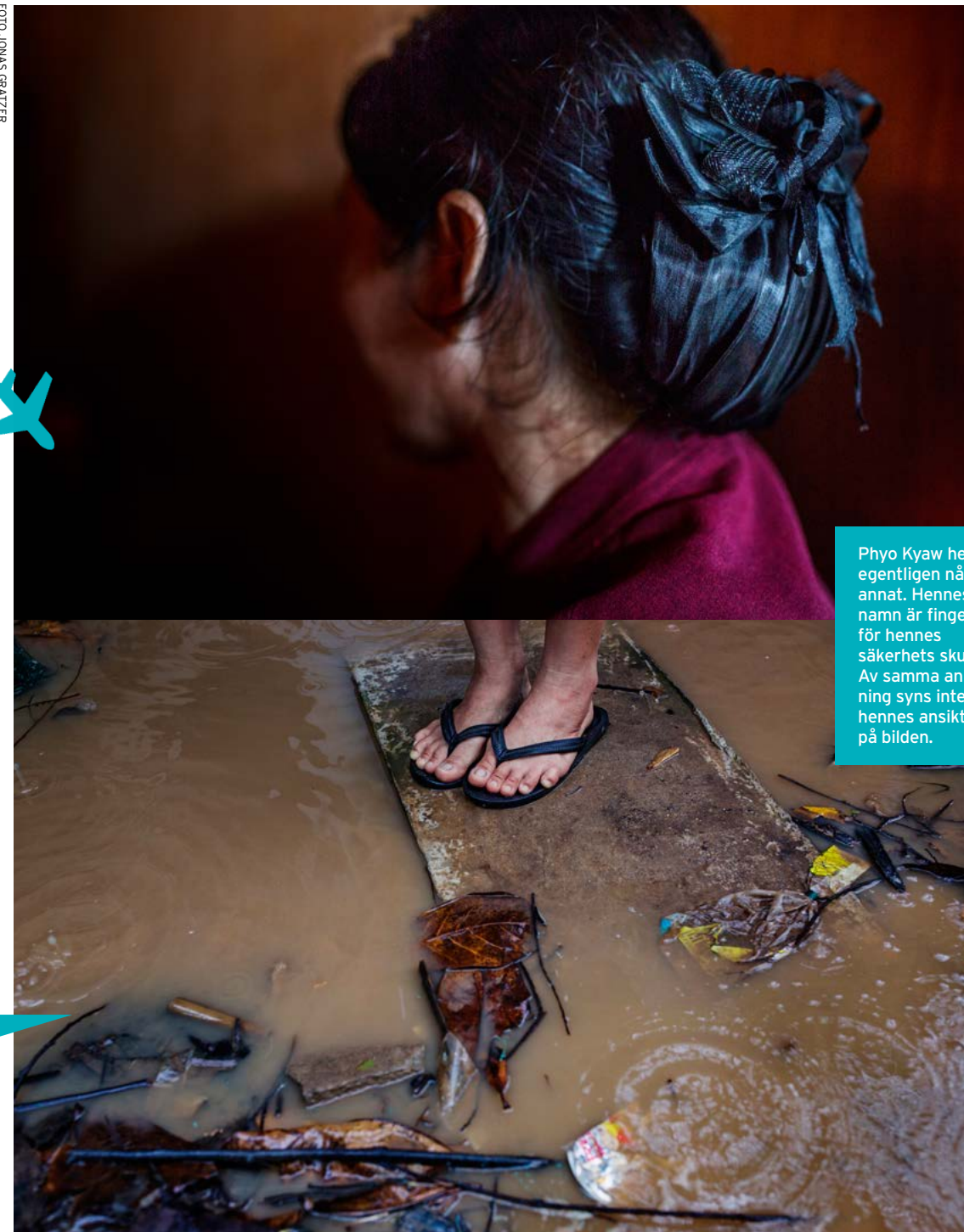

FOTO JONAS GRAITZER

Phyo Kyaw heter egentligen något annat. Hennes namn är fingerat för hennes säkerhets skull. Av samma anledning syns inte hennes ansikte på bilden.

Köpa - eller inte köpa?

Du som konsument kan försöka påverka de företag du köper dina varor ifrån genom att läsa på och ställa frågor. Det är oftast bättre än att sluta köpa företagets produkter, eftersom bojkotter kan medföra ekonomiska bakslag för företaget eller företagets leverantörer, vilket i sin tur kan leda till att de som arbetar på fabriker blir av med jobbet.

Kolla på företagets hemsida om de öppet och trovärdigt beskriver sin produktion, och/eller kontakta företaget och fråga till exempel:

- Vet ni var varan är tillverkad och var beståndsdelarna kommer ifrån?
- Arbetar ni för att den ska vara tillverkad under schyssta villkor?

Rätt på jobbet

Arbetsplatser både tillverkar och köper in produkter och tjänster. Hur går det till på arbetsplatser där du eller någon du känner arbetar? Finns det rutiner som tar hänsyn till hur produkten tillverkats eller hur tjänsten utförs?

Vad kan du göra?

Sätt press på politiken!

Politiker kan införa regler och lagar med syfte att mänskliga rättigheter respekteras i de globala leverantörskedjorna. Kolla hur politikerna resonerar i din kommun, landsting eller i landet! Mejla eller gå till valstugor och ställ frågor, så visar du att frågan är viktig och använd din rösträtt när du har åldern inne. Du kan också stödja eller engagera dig i olika föreningar eller organisationer.

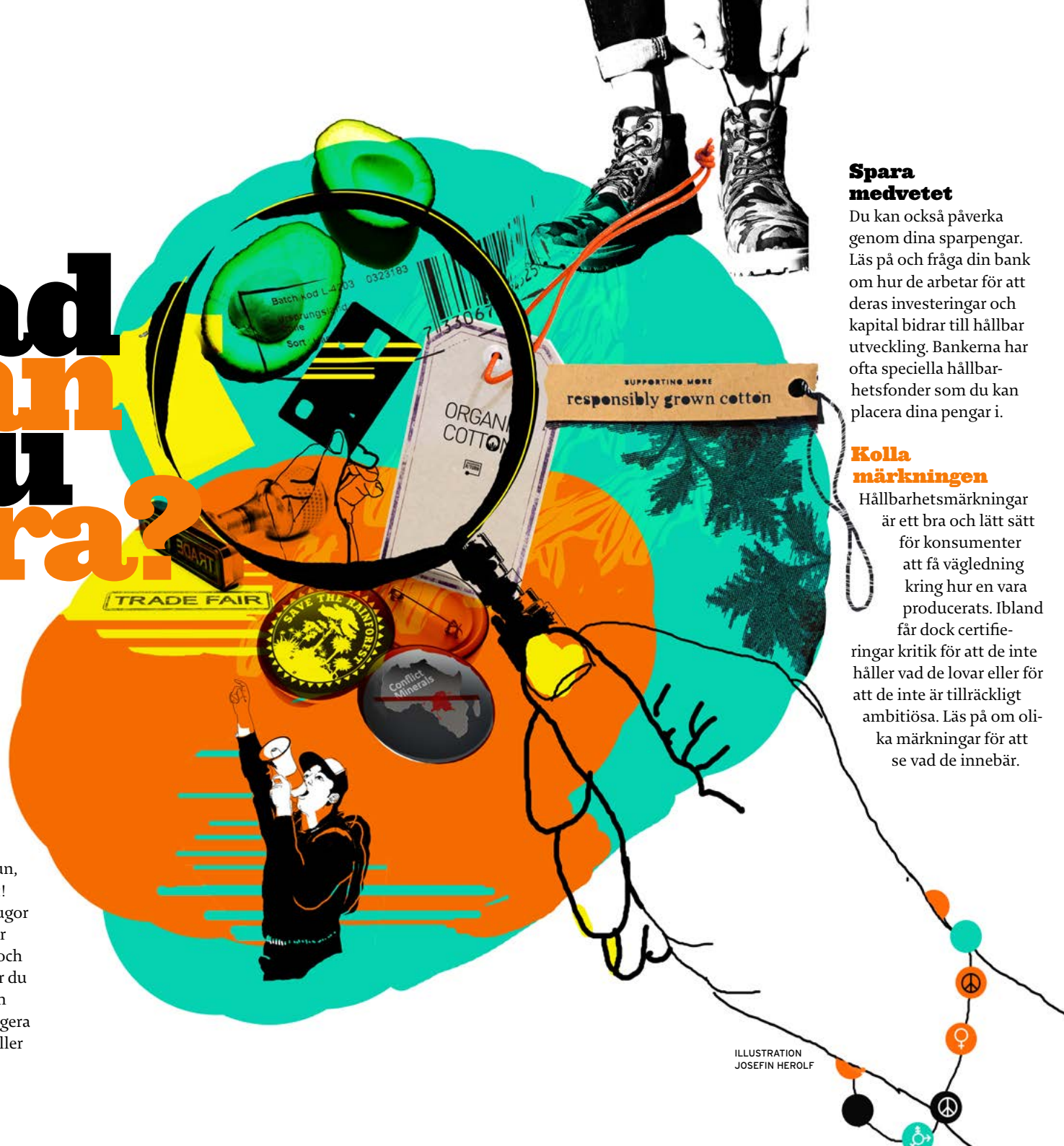

ILLUSTRATION
JOSEFIN HEROLF

Spara medvetet

Du kan också påverka genom dina sparpengar. Läs på och fråga din bank om hur de arbetar för att deras investeringar och kapital bidrar till hållbar utveckling. Bankerna har ofta speciella hållbarhetsfonder som du kan placera dina pengar i.

Kolla märkningen

Hållbarhetsmärkningar är ett bra och lätt sätt för konsumenter att få vägledning kring hur en vara producerats. Ibland får dock certifieringar kritik för att de inte håller vad de lovar eller för att de inte är tillräckligt ambitiösa. Läs på om olika märkningar för att se vad de innebär.

Pusha din skola!

Hur köper din skola eller kommun in mat och möbler? Sveriges lagstiftning möjliggör att myndigheter kan ställa krav på arbetsvillkor och miljöhänsyn när de köper in tjänster och varor. Hör efter med rektorn eller kommunen hur de arbetar för att människors rättigheter respekterats vid tillverkningen av till exempel skolbänkar eller skolmat.

Fler tips!

Många organisationer ger bra tips på hållbar konsumtion. Kolla till exempel in Schyst resande, Sveriges Konsumenter och Märkningsguiden från Konsumentverket.

ANSVARIG UTGIVARE
Alice Blondel, Swedwatch.
DESIGN & KONCEPT
Birgersson Produktion.
OMSLAG OCH STUDIOBILDER
Sara Mac Key.
ÖVRIGA BILDER
Swedwatch om inte annat anges vid bilden.
TRYCK
Norra Skåne Offset 2018.
PUBLIKATIONEN
Finansierad med stöd av Konsumentverket som inte tar ställning till innehållet.
Vissa namn är fingerande av säkerhetsskäl.
KÄLLFÖRTECKNING
www.swedwatch.org

**Det vi köper bär på historier
som vi inte alltid tänker på.
Någon har grävt fram mineralerna
i din telefon, färgat din tröja, plockat
din avokado. Konsumtion skapar
inkomster och utvecklings-
möjligheter, men människor och
miljö betalar ibland ett högt pris
för våra saker. Här tittar vi närmare
på sådant som unga människor i
Sverige lägger pengar på. Vilka
risker gömmer sig i det vi köper?
Vilket ansvar har företagen för att
allt går schysst till – och vad kan
vi göra för att påverka?**

www.swedwatch.org